

התצריף השבור של הנפש

הסוד

איריס לעאל פורסם לראשונה: 09.06.2003 00:00 עודכן ב: 11.06.2003 00:00

אנה אנקוויסט. תירגם מהולנדית: רן הכהן. הספריה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה, 202 עמ', 79 שקלים

מעמדו הספרותי של ה"סוד" - אותו יסוד נפשי שאשמה ובושה ופחד דבקים בו - שונה בתכלית ממעמדו בחיים. ואין בזה חידוש גדול אמנם, משום שהסתגלנו זה מכבר להנחה שמעמדן של כל התופעות האנושיות שונה בשני מישורי הקיום הללו, אבל המקרה של הספר הזה מאלץ אותנו להתעכב על כך במיוחד: אנה אנקוויסט, אשת רנסנס הולנדית אם לשפוט על פי הכתוב בגב הספר, היא, נוסף על היותה פסנתרנית קלאסית, מספרת ומשוררת, גם פסיכואנליטיקנית, כלומר מודעת היטב לפניו הרבים והמסוכנים של ה"סוד", לגירוי הנפשי המתמיד שהוא מייצר, לאנרגיות שהוא שודד מכלכלת הנפש, ולתשומת הלב הטוטלית אך ההפכפכה שהוא מסב אליו, פעם מתוקף המאמץ לחשוף אותו ופעמים אחרות מתוקף הדחף להתעלם מקיומו.

אלא שיחסו של הקורא להימצאותו של "סוד" בסיפור הפוכה מיחסו אליו בחייו: כאן הוא דווקא מעורר, מייצר אנרגיה, מגביר את ההנאה, ובעיקר - וזה ההבדל הגדול מכולם - מעודד גילוי, התרה, פענוח, חשיפה או במלים אחרות, את הפיכתו של הלא-ידוע לידוע.

נאמנה לדיסציפלינה המקצועית שלה פותחת אנקוויסט את ספרה, אחרי תמונת הווה קצרה, ברגע לידתה של ואנדה ויריקה, ומסמנת בכך את הטריטוריה שבתוכה יוטל על הקורא ועל הגיבורה לתור אחרי סודה: הרופא קובע שהיא תינוקת עצבנית עוד טרם פרצה בבכיה הראשון, והיא, עטופה וטמונה בזרועות אמה, מתחילה להקשיב ולזהות את המוזיקה של היום-יום המקיפה אותה.

כך נקבעת ואנדה בתודעת הקורא כנושאת שני תווים מהותיים של מזג ונטייה שיעברו לכל אורכו של הסיפור. ואכן, ונדה גדלה להיות פסנתרנית קלאסית הזוכה לקריירה בינלאומית משגשגת ולהערכה גדולה, ואז היא פורשת, בלי לתת הסבר, ועוברת להתגורר בבדידות בכפר קטן בפירנאים.

באו קראחנבורך הוא רופא, שבדומה לוונדה נוטש את מקצועו כדי לעבוד במשרת פיקוח מטעם שירותי הבריאות. פעם, כך מתחוור לקורא, כשהיה רופא צעיר ונלהב, ניסה - ואף הצליח - לזמן מה לחולל מהפכה בשיטת הטיפול השמרנית במפגרים שהיתה נהוגה בזמנו. כך פגש בוואנדה שבאה לבקר את אחיה המונגולואיד שחסה במוסדו של באו: "כשראה את ונדה לראשונה, עדיין היה נמושה אמיתית. נגד מסדר התשובה העז להאבק, בשטח המוסד היה הוא הבוס, אבל אם היה מישהו

מתקרב אליו יותר מדי, היה אובד עצות. חברות היה עוזב בנימוס ברגע שרצו לעבור לגור ביחד, או להביא ילדים. חייו היו בשליטתו. הוא חי רק למחצה."

אנקוויסט, שסובלת מהנטייה לייצר מצבים אנושיים ומניעים נפשיים סכמטיים בלבוש מעורפל של מבנה סיפורי מקורי, מפגישה את שני גיבוריה ברגע קריטי בחייהם שהם עצמם אינם ערים אליו: באו, מרושש משנים שחונות רגשית, ואילו ונדה רק סיימה את לימודי המוסיקה שלה בקונסרבטוריון וכבר זכתה במלגת לימודים בחוץ לארץ, אבל מאחוריה רומן קצר, מכאיב ומשפיל, עם צ'לן מבריק שאינו מוכשר לאהבה.

באו מזהה את המומנטום ופותח בפני ונדה את זרועותיו ואת לבו, ובאותו אופן עקשני שבו נמלט רק רגע קודם מנשים שרצו מגורים משותפים וילדים, הוא תובע עתה את כל אלו ואף יותר מוואנדה המסויגת.

הריון לא רצוי המסתיים בלידה מוקדמת וויכוחים מרים על התביעות שמציגה הקריירה - לפני ואנדה כמובן, לא לפני באו - מביאים את הקשר הזה אל סופו, אבל לא את הסיפור.

למעשה, סיפורם של באו וואנדה בהווה - היא חיה את חייה המדודים, זהיר זהיר בפירנאים, והוא נשוי מחדש ובדרכו לכינוס מקצועי בברצלונה, מחליט לחפש את ונדה אחרי שנתקל בעיתון בידיעה על תקליטור חדש של הקלטות ישנות שלה - מתפקד כמו סיפור מסגרת: תסיר אותו ולא תאבד דבר מהסיפור, אבל הוא משמש קונטקסט של ממד הזמן, קנה מידה שעל פיו אפשר לאמוד את התמורות. אנקוויסט בוחרת להזיז את סיפורה על ציר הזמן קדימה ואחורה - לתקופה ההיסטורית משמעות רבה לסיפור שכן ילדותה של ואנדה ובגרותה מתרחשות בהולנד המצויה תחת הכיבוש הנאצי - לא בצורה אחידה או מתבקשת אלא דומה יותר לאופן שבו מתנהג הזיכרון, בדילוגים אסוציאטיביים, בהבזקים ובהזמנות מכוונות.

גם הריתמוס הלשוני והבחירה התחבירית שלה שואפים להגיע לדיוק באופני הציור של המצבים הנפשיים המשתנים (כאן בא לעזרת הקורא רן הכהן, שתירגם היטב משפת המקור לעברית טבעית): "דלת המטבח. ערב, השעה שמונה עברה מזמן, ובכל-זאת מישהו בא. אמה! בלי קובע, ובנעלים רטובות. היא נושאת על זרועה את תיקי האופניים ומניחה אותם ליד הכיור". הפסקה נפתחת במשפט של חמש הברות הנחלקות בין שתי מלים קצרות, מכפיל את עצמו במשפט הבא אחריו ושוב מגדיל את נפחו ומסתיים במשפט ארוך באופן יחסי.

אפשר לומר בנדיבות שכך בוחרת אנקוויסט לספר את סיפורה: בפרגמנטים שמשקפים את תבניתה המוזאיקית של הנפש, את צורתו המרוסקת של הזיכרון ואת האפשרות היחידה להרכיב קלסטר של אנשים, של סיפור, של עבר: לצרף חלק לחלק ולבסוף להסתפק, באין אפשרות אחרת, בתצריך השבור, הבלתי-מספק, ולדעת שאפשר היה להרכיב עם אותם החלקים וריאציות שונות שגם הן יהיו נכונות ומוטעות באותה המידה.

אפשר לומר שאנקוויסט יצאה למשימה שאפתנית, אם כי לא חדשנית, להחליף את הלשון בשפה המוסיקלית, או לפחות לאיין את הנוכחות הלשונית לטובת המוסיקה. ברגעים - והם הולכים ומתרבים

ככל שמתקדם הסיפור - שבהם הוא מהלך עליך אותו קסם משונה של האזנה לשפה חדשה ולא לגמרי מובנת, אפשר לומר את כל אלה, אבל אפשר גם להחמיר עם הסופרת ולתהות בקול אם כל הבחירות המחושבות-לכאורה הללו, כל השתיקות, המקטעים, השקיפיות שלכאורה מרמזות על מרקם הנפש עצמה, אינם אלא ברירת מחדל של מי שמלאכתו הקשה של הרכבת רומן נמצאת מעבר להשגתו.

והסוד? ובכן הוא נמצא בסיפור, בתודעת הקורא ובחייה של ונדה כצל רפאים, סמוי וגלוי כאחד, וכשהוא נחשף במלואו נשאר תחושה תפלה מעט של אי-אירוע: הרגע הזה אינו מסעיר, הגילוי אינו מרעיש ונראה שהיה אפשר לפרום את הסיפור ולעקור מתוכו את הסוד מבלי לפגום בשלמותו.

Anna Enquist Het Geheim \

ספרה של איריס לעאל, "אושר פתאומי", ראה אור בהוצאת כתר